ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра туризму

Тема лекції № 6.

Розвиток індустрії туризму в дев'ятнадцятому столітті

з дисципліни

"Історія туризму"
для студентів IV курсу факультету туризму
спеціальності "Туризм"

Програму розробив:
К.г.н., доцент Худоба В.В.
Викладач Четирбук О.Р.

Затверджено на засіданні
кафедри туризму
Протокол №__
від 20__ р.

Зав. кафедрою, професор_____ І.М.Волошин

Львів – 20__

ПЛАН

1. Соціально-економічні умови і причини зародження масового туризму
2. Туристська індустрія Західної Європи і Америки: розвиток гостинності, виникнення ресторанів
3. Розвиток туристського бізнесу в Англії XIX століття. Туріндустрія Томаса Кука

З занепадом Римської імперії практично зникли курорти і культура лікування мінеральними водами. Хоча і деінде в Європі в ранньому середньовіччі зберігались традиції лікувальних подорожей. Цілющий вплив вод пов'язували тоді з заступництвом святих. Відомими курортами того часу були Пломб'єр-ле-Бен (Франція) і Ахен (земля північна Рейн-Вестфалія) - улюблене місце відпочинку імператора Карла Великого. У тринадцятому столітті знову стають популярними відомі у давні часи мінеральні джерела Абано-Терме в Італії, Спа (сучасна Бельгія) і Котре у Франції, які поступово переходили у власність монастирів.

З середини шістнадцятого століття відроджуються старі і з'являються нові курорти - Карлсбад (сьогодні Карлови Вари), що став популярним завдяки підтримки правителів і вельмож, а також курорт Баден-Баден (земля Баден-Вюртемберг). Починається розвиток курортної справи. Усе частіше розглядаються питання будівництва, обладнання та експлуатації санаторних закладів - бальнеологічних курортів і грязелікувальниць. Паралельно відбувається вдосконалення системи лікування. Слово курорт з перекладу з німецької мови означає місце лікування (Kur - лікування, ort - місце). Так, на курорті Карлсбад вперше запровадили курортний збір, що платили пацієнти, і встановлюють порядок проведення лікувальних заходів. У Франції на початку сімнадцятого століття створили спеціальну курортну інспекцію, яка займається наглядом за станом курортів і їх експлуатацією.

Розквіт грязелікування після епохи Середньовіччя припадає на шістнадцяте століття, коли в Франції і в Італії ортимує поширення лікування грязями вулканічного походження - фанго. У той же час в Падуанському університеті починає читати лекції про цілющі властивості грязей професор Фаллопіус. В Німеччині грязелікування поширилося в сімнадцятому столітті.

Спочатку відпочинок на курортах був привілеєм багатіїв. Навіть представники правлячих королівських родин любили і заохочували такий вид відпочинку. Так, наприклад, морські ванни в Брайтоні приймав англійський король Георг другий. Лише в сімнадцятому-дев'ятнадцятому століттях у зв'язку з розвитком залізничного транспорту почався інтенсивний розвиток європейських курортів, котрі поступово перестають бути центрами відпочинку лише для знаті. Це призводить до розширення кола їх відвідувачів за рахунок представників буржуазії, великого чиновництва, інтелігенції.

В 1792 р. за ініціативи англійського лікаря Расела стровили перший дитячий приморський санаторій в Маргіті; пізніше дитячі курорти з'являються і в інших курортних місцевостях Франції та Італії. З дев'ятнадцятого століття європейські

курорти набувають вигляду не так лікувальних комплексів, як місць відпочинку і туризму.

Масові міграції населення, що були характерними для середньовічної Європи і були обумовлені соціально-економічними та релігійними причинами, тепер змінює мобільність багатих і освічених прошарків суспільства. Зростає кількість освітніх подорожей. Мода на подорожі з пізнавальною і культурною метою поширюється особливо швидко серед молодих людей. Люди старшого і середнього віку з захопленням віддають перевагу відвідуванню нових курортів. Соціально важливими залишаються паломницькі подорожі, хоча вони вже не мають масового характеру, як у попередню історичну епоху.

Представники вищих класів суспільства незалежно від пори року любили відпочивати на італійській чи французькій Рів'єрі або на термальних курортах Швейцарії. Популярними були і подорожі в Північну Африку, Єгипет і Грецію. Ці мандрівники орієнтувалися в основному на розкішні готелі, будівництво яких здійснювалось в курортних місцях. Таке задоволення було надзвичайно дорогим. Не усі, а лише дуже багаті люди могли собі дозволити такі подорожі. Елітарність стає відмінною рисою більшості подорожей того часу.

Іншою характерною рисою подорожей цієї епохи є примітивізм засобів пересування. Люди, як і століття назад, пересувались або пішки, або на конях в возах і каретах. Це наврядчи робило ці подорожі комфортними. Відсутність комфорту, що відчували мандрівники у готелях, помічалась менше, ніж ті загрози, які чатували на мандрівників у дорозі.

Розвиток подорожей в період нового часу у багато чому підготував появу організованого туризму. При знайомстві з історією його становлення виникають кілька запитань. Чому лише до середини дев'ятнадцятого століття стала можливою поява перших фірм, що займалися лише організацією масових подорожей? Чому це відбулось саме в Англії?

До дев'ятнадцятого століття докорінно змінився вигляд Європи, яка до того часу уже пережила буржуазні революції. Розпочавшись в Голандії з п'ятнадцятого століття, ці революції сприяли переходу до нового стану європейської цивілізації. Наступні за ними промислові революції стали закономірним результатом науково-технічних досягнень і були обов'язковими, невідворотними через кардинальні соціально-економічні реформи, що повністю змінили попередній спосіб виробництва. Розвиток машинного виробництва сприяв появі нових сфер професійної діяльності. Інженери і винахідники стали ключовими фігурами нового способу життя. Завдяки їх діяльності, з'явились такі технічні винаходи, як телеграф, телефон, радіо, які також робили відповідну революцію у світосприйятті людьми оточуючого світу. Не залишаючи будь-якої європейської столиці, можна було без особливих проблем дізнатися, що відбувається в інших крупних містах. Розпочалась ера масових комунікацій.

Промисловість, що активно розвивалася, вимагала нової швидкості і, як наслідок, в дев'ятнадцятому столітті почався бурний розвиток транспорту, що призвело до скорочення часу на подорож і до підвищення її комфортності. Подорожі, які раніше тривали по кілька місяців і навіть по кілька років, тепер можна було здійснити за кілька днів чи тижнів. Це також сприяло зміцненню

міжнаціональних відносин, створенню транзитних шляхів, завдяки яким окремі закриті регіони активно залучалися у світову торгівлю. Розпочалась нова сторінка у розвитку, в історії туризму. Навколосвітні подорожі перестали вважати смертельно небезпечним подвигом, а лише цікавою розвагою, на яку потрібно було затратити кілька тижнів часу. Багато раніше недоступних країн були практично вперше відкриті для світового туризму.

Радикальні зміни в транспортному забезпеченні подорожей були пов'язані з винайденням Фултоном в 1807 р. парохода, в 1814 р. Стефенсон винайшов паровоз.

До середини дев'ятнадцятого століття на зміну диліжансам прийшли нові види транспорту. Карети, можна сказати, головний засіб пересування багатих мандрівників, були замінені паровим двигуном. В 1830 р. на вулицях Англії з'явились перші автобуси - омнібуси, що рухалися за допомогою парового двигуна. Ще через п'ятьдесять років на дорогах Німеччини з'явився восьмимісний автобус з одноциліндровим двигуном потужністю шість кінських сил. Автобуси поступово вдосконалювалися і дуже швидко зі малопотужного і маломісного засобу пересування перетворились у загальнодоступний вид транспорту, який використовували в містах і для міжміських перевезень.

Ще більш революційне значення для становлення міжнародного туризму відіграла поява залізниць. В 1838 р., саме тоді англійський парламент дозволив перевозити пошту по залізниці, закінчилася епоха карет. Паровоз, який часто називали залізним конем, володів дивною на той час швидкістю і комфортом, що поєднувалось з невисокою вартістю і відносною безпекою поїздок.

В 1872 р. в США виникла перша у світі компанія International Company of Wagons Lit, заснована братами Пульман, котра до сьогодні займається залізничним туризмом. Пройшло приблизно десять років, і в 1884 р. регулярне залізничне сполучення між європейськими столицями починає здійснювати компанія International Company of Wagon Lit and Grand Express of Europe. Найвідомішим залізничним туром цієї компанії був Орієнт експрес, організований в 1883 р. і описаний у романі відомої письменниці Агати Крісті. Популярністю користувалися і інші маршрути цієї компанії, зокрема Транс-Сіберіан (1898 р.).

Перша згадка про залізничний вокзал припадає ще на вісімнадцяте століття, коли власник парку на лівому березі Темзи у передмісті Лондона Джейн Вокс влаштував там розважальний заклад Vauxhall (Воксхол). Для поціновувачів прогулянок у парку, який прикрашали фонтани, постійно звучала музика, влаштовувались феєрверки і гуляння. Там же ж збудували зал для банкетів і концертів. Свої враження про Воксхол описав зокрема письменник Чарльз Діккенс. Популярність Воксхолла призвела до створення подібних закладів і за межами Англії. Ось чому перші вокзали скоріше нагадували палаци.

Технічне переоснащення зачіпило і пароходи. Пасажирські судна стають достатньо комфортабельними і з середини дев'ятнадцятого століття розпочинається епоха морського туризму. Ще у 1822 р. англієць Роберт Смарт створив фірму, яка діяла як пароплавна агенція, яка реєструвала пасажирів на пароплави, що курсували по Брістольському каналу. Перші повідомлення про спеціально організовані рейси морських пасажирських суден з метою відпочинку належать до 1835 р., це були регулярні прогулянкові рейси між північними островами Британії і Ісландії.

Розвиток гостинності в Західній Європі і Америці. Найстарішим європейським готелем можна вважати Хоспіс-де-Бон в Бургундії, який відомий також під назвою Дім Бога. Цей притулок для бідноти заснував Ніколя Ролен, канцлер казначейства Бургундії в 1443 р., і він тривалий час функціонував як благочинна лікарня. Ролен тривалий час був податківцем, що дало можливість королю Людовіку одинадцятому саркастично зауважити, що Ролен відкрив притулок для бідних, бо саме він зробив з них бідних.

Постоялі подвір'я, що існували у Європі, не вирізнялись хорошим комфортом і сервісом. Частіше за все це були каретні готелі. Готелі залишаються ще довго досить примітивними через їх низький санітарний рівень і відсутність елементарних вигод.

Аналогічним був і стан готелів в Америці. Приїжджим туди вихідцям з Європи пропонували залишатися на постоялих дворах або у тавернах, котрі мало чим відрізнялися від європейських. Одною з перших в Америці з'явилася таверна Стадт Хайс, яку у 1642 р. відкрили голандці у Новому Амстердамі (так у той час називали Нью-Йорк), пізніше таверна в Джеймстауні, штат Вірджінія. Поступово ситуація змінювалася, і постоялі двори в Америці стають місцем відпочинку мешканців міст, тут можна було взнати останні новини, провести зібрання, укласти ділову угоду. Відповідно і власники закладів стають багатими громадянами, їх обирають в органи місцевого самоуправління.

Видатні особистості США Джордж Вашінгтон, Авраам Лінкольн, Джордж Адамс були власниками таверн. Через історичні обставини таверни увійшли в історію не лише як заклади з обслуговування клієнтів, у роки американської визвольної революції деякі з них були штабами відомих генералів. Наприклад, відома Франсез Таверн, яка діє до сьогоднішніх днів, була штабом генерала Джорджа Вашінгтона, де він озвучив своє знамените прощальне слово.

Значних успіхів досягає і система гостинності у США, де до певної міри починається бум гігантоманії, поштохом до якого стала ситуація, що склалась у Новому світі. Перший ліфт змонтували в нью-йоркському готелі на П'ятій авеню в 1859 р. Першим готелем з електричним освітленням був Готель Еверест на Парк-роуд, також у Нью-Йорку.

У той же час в Америці збудували перший готель з центральним опаленням. Перший хмарочос у світі також був збудований під готель. Американці прославились не лише прагненням реалізовувати технічні новинки, але і прагненням покращувати умови перебування у готелях клієнтів. Ще у 1829 р. в США з'являються одномісні і двомісні номери з замком на дверях, з умивальником і ванною в номері, хоча перелік послуг все ще залишався обмеженим.

У цілому систему гостинності того часу вирізняло те, що вона продовжувала розвиватися, прагнучи задовольнити зростаючі потреби мандрівників.

Виникнення ресторанів. Зростання популярності подорожей у диліжансах призводить до змін в системі гостинності. Власники постоялих дворів прагнули покращити умови обслуговування багатих постояльців. Вони тепер могли харчуватися в їдальні або у власній кімнаті. Бідняки зазвичай харчувалися разом з власником постоялого двору і його родиною на кухні. Їм подавали просту їжу без

права вибору, але за мінімальну ціну. Французи називали таке харчування table d'hote (табль д'от) тобто хазяйський стіл.

До вісімнадцятого століття поїздки по Європі були достатньо дорогим задоволенням. Поступово починали подорожувати збагатілі прошарки творчої інтелігенції, міщани, що вимагало подальшого розвитку системи гостинності в європейських країнах. До вісімнадцятого століття вона досягла певних успіхів. Як відзначають дослідники, кращими за комфортом у той час вважали англійські таверни і постоялі двори. Не відставали від них і європейські готелі, винаходячи все нові винаходи для відвідувачів. Франція, що пережила революцію, швидко пристосовувалася до швидкозмінних життєвих умов. Вона ставала лідером у розвитку кулінарних смаків. Для покращення якості обслуговування тут організовують нові форми послуг.

Не більше двохсот років назад в Парижі, як і в усій Франції, існував лише один ресторан Tour d'Argent (Тур д'Аржан), котрий відкрили в 1533 р. Засновником його вважають парижанина М.Буланже, котрий утримував цілодобову таверну на вулиці Баель. Головним блюдом, яке подавали відвідувачам, був суп restorantes (зміцнюющий, відновлюючий), звідси і пішла назва ресторан. Буланже надзвичайно розширив кулінарний асортимент. Його знаменитий суп з баранини у винному соусі був навіть причиною судового спору з міською гільдією, якій належали права приготування їжі з мяса. Буланже винайшов і фірмові блюда, яке він назвав boulangere potatoes (картопля по Буланже). Він дозволив сусідам приходити до нього у пекарню і пекти картоплю, використовуючи жар печі після того, як звідти вимали хліб, і одного разу додумався приготувати нову страву - нарізаний шматками картоплю в горшку з міцним бульйоном, що готували в хлібній печі.

Успіх, яким стали користуватися ресторани, сприяв тому, що подібні заклади стали відкривати не лише у Франції, але і по всьому світу. Лише у Парижі в 1794 р. їх було приблизно 500. Ресторанний бізнес у поєднанні з традиціями національної кухні в країнах Європи завойовував міцні позиції у сфері обслуговування населення. Хоча справа і не обходилася без боротьби за пріоритети. Французьку кухню у багатьох країнах не визнавали і навіть забороняли. Власники таверн і ресторанів прагнули урізноманітнити блюда, більше піклувались про якість і обслуговування відвідувачів, що стимулювало розвиток ресторанного бізнесу.

У часи Французької революції 1789-1799 рр. багато власників ресторанів і шеф-поварів емігрували в інші країни, що сприяло поширенню цього бізнесу.

Кращим з фешенебельних ресторанів став Савой, відкритий в 1898 р. у Лондоні. Його директором був Цезар Рітц, а шеф-поваром - Огюст Ескоф'є. Ці дві людини здійснили справжню революцію в ресторанній справі. Ескоф'є вважають одним з найкращих кулінарів свого часу. Широку відомість йому приніс Довідник з кулінарії, що є популярним викладом поварених книг засновника цього жанру Антонена Карема. Шеф-повар Савоя придумав і застосував бригадний підряд. Рітц у свою чергу запросив до роботи у ресторанах оркестри. І хоча Рітц не володів жодним рестораном, а був лише найнятим директором, його прізвище перетворилось на назву однієї з найпопулярніших готельних мереж сучасності. До цього часу готелі Рітц-Карлтон носять його ім'я.

Значний прорив здійснено і у ресторанному бізнесі. Ресторани процвітали у Європі. У фешенебельних ресторанах відвідувачам вручали список а ля арт усього, що могла запропонувати його кухня. Поступово вишуканою кухнею і відмінним сервісом прославилися і ресторани Англії. У середині дев'ятнадцятого століття з'явилися перші книги, що містили описи багатьох блюд і соусів до них.

Європейські ресторани перестають бути місцем зібрання чисто чоловічих компаній, тут починають з'являтися і жінки. Звичайно, ресторани відвідували переважно багаті люди, а для бідніших відкривали так звані гриль кімнати - маленькі ресторанчики чи окремі кімнати в ресторанах, де подавали блюда з жареного мяса і риби. Цей англійський винахід також користувався популярністю.

Також популярним був принцип кафетерію, що зародився в Каліфорнії під час золотої лихоманки, коли золотошукачі, котрі швидко хотіли повернутися до роботи, воліли стояти в черзі на роздачу і отримувати порцію з загального котла, ніж чекати за столиком. До середини дев'ятнадцятого століття в Нью-Йорку існувала ціла мережа пунктів громадського харчування. У самому низу цієї піраміди перебували шестипенсові обжираловки Деніеля Свіні, котрі розташовувались переважно на Еністріт. За сумнівну якість харчування і бруд у цих закладах їх власник отримав кличку батько брудних ложок.

Кращі умови можна було знайти у закладах Брауна, в яких офіціанти відвідувачам вручали меню з відмітками про вартість.

Досить престижними і дорогими були ресторани, що належали родині Дельмоніко і проіснували аж до введення в Америці сухого закону. Ці ресторани визнавалися найбільш аристократичними за вишукану кухню і якісне обслуговування. Відвідувачам пропонували меню на французькій і англійській мовах. Багато авторських блюд і соусів виробляють і до сьогодні.

Усі ці зміни призвели до того, що в американських містах закріпилася традиція обідати у ресторанах не через необхідність, а заради задоволення.

Поряд з ресторанами, розрахованими на небідну публіку, розвивались і інші підприємства громадського харчування. Для вигоди мандрівників на вокзалах стали з'являтися невеликі ресторанчики. В поїздах ще не було вагонів-ресторанів. Першим, хто відкрив на вокзалі ресторан, був Фред Гарвей - це сталось у столиці штату Канзас. З 1876 р. його ресторан став користуватися великою популярністю. Заклад Гарвея прославився смачною їжею, гарним обслуговуванням і чистотою. Ідею швидко підхопили і до кінця століття кількість привокзальних ресторанів стрімко зростала.

Досягненням системи харчування того часу можна вважати організацію гарячого харчування у лікарнях, освітніх закладах, а також початок формування системи дитячого і дієтичного харчування. Таким чином у дев'ятнадцятому столітті стались великі зміни у сфері мандрівок і системі гостинності, у тому числі в організації ресторанного обслуговування.

Англія дев'ятнадцятого століття - країна мандрівників. Початок становлення організованого туризму в Англії пов'язаний з низкою обставин. По-перше, Англія була однією з перших країн, де відбулась промислова революція. Відкриття значних запасів корисних копалин і передовсім кам'яного вугілля сприяло швидкому розвитку промисловості, результатом чого швидке технічне переоснащення

транспорту, будівництво залізниць. В 1830 р. почала діяти перша у світі залізниця між Манчестером і Ліверпулем. До 1842 р., як свідчать джерела, обсяг перевезень залізницями Англії вже складав 23 мільйона пасажирів.

Історики туризму часто посилаються на відомого англійського політика і філософа дев'ятнадцятого століття лорда Штефтсбері, який стверджував, що англійці повинні стати мандрівниками і це призведе до появи в Англії нових видів торгівлі. Соціальні проблеми того часу в Англії практично не відрізнялися від проблем багатьох європейських країн. Так же гостро стояли питання організації відпочинку робітників.

По-друге, до числа причин виникнення туризму в Англії можна віднести вигідне географічне розташування цієї країни - вона розташовувалась на перетині найважливіших водних шляхів того часу. Відвоювавши у боротьбі з Іспанією першість на морських просторах, Англія почала проводити активну захопницьку політику. Ця країна досить швидко перетворилася у потужну колоніальну державу, що, у свою чергу, сприяло підвищенню міграційної активності населення. Таким чином, умови, що виникли у цей період, були вкрай сприятливими для подорожей англійців. Великі колоніальні володіння, активна торгівля, державна підтримка сприяли розвиткові масових поїздок по світу. Зайняття торгівлею, що передбачало часті вояжі, експедиції і морські походи, служба в колоніях ставали звичним способом життя для багатьох мешканців Англії.

Англійців в дев'ятнадцятому столітті називали нацією мандрівників. Англійський історик Гіббон, що проживав тоді у Швецарії, наводить цифру приблизно 45 тисяч його співвітчизників побували на європейському континенті лише в 1785 р. В 1858 р. Англія домоглася укладання Тянцзинського договору з Китаєм, за яким англійцям надавалось право мандрувати по областях і провінціях Китаю для власного задоволення і для торгівлі.

Географія подорожей у той час була досить різноманітною. Багатих молодих людей і надалі приваблювали красоти італійських міст, дивне багатоманіття Парижу. Усе більш популярним місцем відпочинку ставала Швейцарія з її чудовими природними ландшафтами, так поетично оспіваними в романах Руссо. І якщо на італійських дорогах можна було зустріти багато тих, хто був не проти пограбувати мандрівника, а готелі і постоялі двори не вирізнялися особливим комфортом, то Швейцарія була зразком спокоою і затишку, що приваблювало сюди немало мандрівників.

Датою народження сучасного туризму вважають 5 липня 1841 р. Саме тоді відбулась перша поїздка 570 членів товариства тверезості по залізниці з Лестера у Лафборо. Поїздка включала у себе прогулянку по перону під гру духового оркестра, а також ланч, що складався з чаю і булки у поїзді. Організатором цієї поїздки був Томас Кук (1808-1892).

Кук був вихідцем з бідної англійської родини, яка займалась фермерством у містечку Мелборн у Середній Англії. Після смерті батька і другого замужества мами Томаса відправили вчитися в школу при найближчому монастирі. У лютому 1826 р. сімнадцятирічний Томас став членом баптистської громади. Після переїзду у Лафборо Кук стає проповідником, пише статті для місцевого баптистського журналу і здійснює поїздки з місіонерською метою по селах округи.

Після фінансових невдач, яких зазнала місцева церковна громада в 1830 р., Кук став орендарем невеликої столярної майстерні. З цього часу він поєднує проповідництво серед місцевого населення з зайняттям столярною справою, щоб матеріально підтримувати власну родину. Як господар майстерні він зіштовхнувся з проблемою пияцтва серед місцевих мешканців і починає боротьбу за тверезий спосіб життя.

В 1836 р. Томас Кук був обраний секретарем "Громади тверезих" міста Харбері. З 1839 р. рупором цих ідей стає Щомісячний Вісник тверезості, редактором якого також був Кук. Пізніше він, розширюючи ареал боротьби за здоровий спосіб життя, переключається і на боротьбу проти паління. В 1841 р., переїхавши у Лестер, він відкриває видавництво, що пропагувало подорожі і екскурсії як альтернативу алкоголю і тютюну. Одночасно він відкрив і готель. Особливістю гостинності подружжя Куків була повна відсутність спиртних напоїв у меню і пропонований усім гостям журнал Ворог паління.

Після смерті Кука його бізнес перейшов до сина - Джона Мейсона Кука, нащадки якого володіли фірмою аж до кінця 20-х років. Сьогодні це туристське агентство перетворилось у потужну підприємницьку структуру, що нараховує приблизно 12 тисяч турагентств у всіх країнах світу, які обслуговують десятки мільйонів туристів.

Мотиви, які змусили Кука, взятися за справу, були суто філантропічними. Кожен учасник недільної поїздки заплатив по одному шилінгу, що практично не принесло Куку жодного прибутку. Баптистський священик зайнявся організації спільного відпочинку для робітників. Він придумав для них так звані екскурсії при світлі місяця для робітників і ремесників, які не могли знайти вільного часу вдень. На цьому етапі Кук з робітниками активно відвідує промислові виставки, відправляється на пізнавальні екскурсії, а також формує групи для поїздок з метою зміцнення контактів між релігійно-громадськими організаціями пуританського напрямку. Наприклад, в 1843 р. Томас Кук організував 16 екскурсій на човнах по Темзі.

Томас Кук, вірогідно, швидко зрозумів, які великі можливості відкриває розвиток порівняно дешевого і безпечного залізничного транспорту для масового туризму. У його діяльності наступає інший етап - підприємницький. Громада Томаса Кука, що виникла в 1847 р., починає організовувати туристичні поїздки. Куку належить пальма першості у розробці багатьох новинок: він створив перший пакетний тур (пекідж-тур), котрий складався з комплксу послуг, що продавалися за одною ціною.

Фірма Кука, вступаючи у договірні відносини з залізничними і пароплавними компаніями, готелями і ресторанами, піклувалась про комплексне обслуговування мандрівників. З моменту виникнення перших туристських бюро подорож стає товаром, який купують за гроші, і люди вимагають, щоб його якість відповідала ціні.

Кук першим став вивчати попит на туристські послуги, заклавши основи туристського маркетингу. Розуміючи необхідність розширення географії подорожей, він став поширювати білети (путівки) не лише в Англії, а й за її межами. Успішний розвиток туристського бізнесу всередині країни підвело Кука до організації

закордонних поїздок. Перша з них була здійснена у Францію в 1855 р., бо у Парижі у той час почала свою роботу Всесвітня виставка. З 1856 р. він починає організовувати туристські подорожі у різні європейські країни. В 1863 р. ним було влаштовано велике турне англійців у Швейцарію. В другій половині дев'ятнадцятого століття англійці складали більшу частину іноземних туристів, що відвідували Європу.

Для цього періоду характерною є поява у європейських країнах готелів з англійськими назвами, такими як Англетер, Британік, Лондон, Віндзор. У європейських мовах приживаються англійські слова, пов'язані з подорожами: експрес, лайнер, комфорт. За підрахунками спеціалістів, в 1888 р. на європейському континенті побувало вже приблизно 500 тисяч англійців.

Спільнота Кука продовжує активно використовувати можливості, що створюють залізниці. Саме таким шляхом були відправлені в 1851 р. в Лондон на першу Міжнародну промислову виставку приблизно 165 тисяч туристів. Таким же масовим завдяки залізниці був і виставковий тур на Всесвітню виставку у Парижі.

Поряд з цим Кук розуміє важливість морських круїзів. Фактично з середини 60-х років починає розвиватися туризм між Англією і США. Заслуга тут також належить Куку, який у 1866 р. організував туристські поїздки для двох груп в США. П'ятимісячна подорож в 1877 р. на пароплаві Квейкер сіті поклала початок регулярних круїзів в Америку. Одним з шістдесяти туристів у складі однієї групи був відомий письменник Марк Твен, перу котрого належить інтересні шляхові замітки Простаки за кордоном (1863 р.) і Пішки по Європі (1880 р.), де спостережливий мандрівник ділиться своїми враженнями про ненав'язливий сервіс того часу.

Цьому популярному туристському маршруту передувало відкриття в 1838 р. регулярного пароплавного сполучення між Нью-Йорком і Лондоном. Тоді колісно-гвинтовий пароплав Грейт вестерн здійснив свій перший рейс і доставив з Америки в Європу 68 пасажирів.

Турагентство Кука займалось організацією і паломницьких турів. В грудні 1868 р. по одному з маршрутів паломництва, відомому більше тисячі років, Кук відправив 60 туристів, яких супроводжували 77 співробітників фірми, включаючи озброєних охоронців з собаками. Не дивлячись на польові умови, туристи отримували якісне обслуговування. Цей тур викликав велике зацікавлення в усіх європейських столицях. З проханням взяти участь у такому турі до Кука зверталися король Сербії, сини принца Вельського, члени російської царської родини та інші відомі і багаті люди.

Першість належить фірмі Кука і в організації першої кругосвітньої подорожі. В 1872 р. Кук, реалізуючи на практиці ідеї відомого французького письменника Жюль Верна, відправляє 20 туристів в унікальне турне навколо світу за 220 днів.

Напрямки діяльності Кука були найрізноманітнішими. Популярністю користувалися його освітні і екскурсійні тури. Він відправляє англійців на курорти, у тому числі і розташовані на території Росії.

В другій половині дев'ятнадцятого століття індустрія відпочинку розширює сферу виробництва, до неї уже входять виниклі бюро подорожей, різні підприємства готельного господарства і ресторанного бізнесу. Розвитку туризму сприяла поява

різних країнознавчих довідників і путівників. Перші путівники у сучасному розумінні з'явилися в Англії ще на початку дев'ятнадцятого століття. Відомий книговидавець Джордж Маррі став видавати довідники для мандрівників у формі хендбукс. В них цікаво описувались цікаві місця і було багато корисних порад.

Особливу роль у забезпеченні туристів путівниками відіграв німецький видавець і книготорговець Карл Бедекер, який в 1827 р. заснував фірму для видання путівників за англійським зразком. Сам Бедекер був затятим мандрівником, часто зупиняючись в готелях інкогніто, він підмічав різні речі, накопичував багато інформації про міста. Крім того, Бедекер, на відміну від своїх попередників, залучав до роботи цілу групу вчених і літераторів. З 1846 р. його видавництво робило путівники на різних європейських мовах. Завдяки цьому такі довідники користувалися великою популярністю. Іменем німецького видавця бедекерами часто сьогодні називають усі путівники.

В 1862 р. з'явилися перші каталоги туристських поїздок, що віддзеркалювало процес розширення туристського попиту. В 1854 р. в Англії створили перший довідник готелів, адресований мандрівникам і туристам. У ньому були вказані вісім тисяч готелів.

Починання Кука прижилося і в наступні 20 років в Англії виникли багато нових бюро подорожей, завданням яких була організація туристських поїздок і реалізація їх споживачу. За фірмою Кука в Англії створили туристські організації Треймза і сера Генрі Ланна, утворюють Велосипедний туристський клуб, Політехнічну туристську асоціацію, Кооперативну асоціацію відпочинку. Процес створення туристських фірм поступово поширився і на інші європейські країни.

Діяльність туристської фірми Кука отримала великий резонанс не лише в Англії, але і в усій Європі. Пізніше з'явилися туристські фірми і агенції в Німеччині, Франції, Італії, Швейцарії та інших країнах. Зокрема, в 1854 р. в Берліні Карл Різель відкрив перше німецьке бюро подорожей, пізніше, в 1863 р. в Бреслау виникає Райзенбюро Штанген, котре активно займалося організацією морських круїзів.

Починають виникати і нові види туристської діяльності. Так, організовувати перші індивідуальні тури почав англієць Томас Беннет, який, будучи секретарем англійського консула в Норвегії, в 1850 р. зайнявся організацією театральних турів у цю країну. Беннет розробляв індивідуальні маршрути, узгоджуючи з туристами усі питання забезпечення поїздки - від харчування і розміщення до культурної програми.

Новинку використовувала і фірма Райзенбюро Штанген, яка мала тісні контакти з пароплавними компаніями, рекламувала і продавала круїзні розважальні подорожі, які спочатку були досить дорогими. Пізніше вона розробила ідею недорогого відпочинку влітку на дачах і стала поширювати її серед чиновників і службовців. Ці поїздки були доступними для людей з невеликим родинним бюджетом.

В другій половині дев'ятнадцятого століття виникає і стає популярним новий вид туризму - гірський. Як відомо, ще в 1786 р. з рекламною метою здійснили масову екскурсію на гору Монблан в Альпах, після чого усі учасники сходжень на гору стали називатися альпіністами. Пізніше, у середині 50-х років чотири британці, що здійснили сходження в Альпах, утворили перший Альпійський клуб.

За організацію гірського туризму взялися і в Швейцарії. Швейцарський Альпійський клуб починає займатися активною спортивною і дослідницькою діяльністю, крім того, на членські внески будують будинки в горах і притулки для туристів, готують інструкторів і рятувальників.

Поява нових видів туризму супроводжується розвитком організаційної сфери, що підтримувала туристську діяльність населення. Це передусім підприємництво у сфері туризму, а також громадська діяльність, що виявлялася у різноманітних спільнотах і клубах.

Зміни, що відбувалися в європейських суспільствах і в культурі, призвели до трансформації видів туризму і напрямків діяльності туристських фірм. Змінюється і характер туризму. Елітарний туризм, доступний для обмеженого кола людей, поступається масовому. До нього залучаються представники середнього класу та інші частини міського населення.

Література

1. Історія екскурсійної діяльності в Україні: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.К.Федорченко, О.М.Костюкова, Т.А. Дьорова, М.М.Олексійко. - К.: Кондор, 2004. - 166 с.
2. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні: Навч. посіб. / Передм. В.А.Смолія. - К.: Вища шк., 2002. - 195 с.
3. Федорченко В.К. Туризм на пороге XXI века // Гостиничный бизнес. - 2000. - №1. - С.6-11.
4. Федорченко В.К. Екскурсійна діяльність в історії шкільництва (початок XX ст.). - К.: Рідна школа, 2003. - №7. - С.50-52.
5. З історії вітчизняного туризму: Зб. наук.ст. - К.: ФПУ, Інститут туризму, 1997. - 280 с.
6. Квартальнов В.А., Федорченко В.К. Туризм социальный: история и современность. - К.: Вища шк., 1989. - 342 с.
7. Логинов Л.М., Рухлов Ю.В. История развития туристско-экскурсионного дела. - М.: ЦРИБ Турист, 1989. - 77 с.